

IZ ZGODOVINE LJUBLJANSKIH BANK

DRAGO POTOČNIK

STATISTIČNI DONESKI

Pričujoča študija nima namena podati popolne zgodovine ljubljanskih bank in s tem skoro tudi zgodovine vseh slovenskih bank. Skuša samo pokazati glavne vire take zgodovine in misli, ktere bi bilo treba upoštevati pri nji. Zgrajena je predvsem na statističnih virih, ki so mi bili dostopni. Seveda sem moral iskati gradiva tudi drugod, da sem dobil kolikor toliko zaokroženo sliko. Poudarjam pa, da je vedno težavneje posegati v našo gospodarsko preteklost, ker so nam vedno manj dostopni viri iz dobe nekdanje monarhije. Ti viri vsebujejo lepe statistične slike; žal samo, da so bile prikrojene po tedanjih mejah kronovin. Kljub temu pa so še danes v odlični meri porabni. Pri odločitvi za to delo me je vodila misel, da je potrebno, da se začnemo nekoliko bolj brigati za raziskovanje naše gospodarske preteklosti. To ni samo knjižno delo, ampak ima svoj pomen tudi v tem, da vidimo, kaj smo nekdanj imeli, kje smo napredovali, kje nazadovali in v koliko se je naše narodno blagostanje povečalo. Za ta dela se vedno bolj mudi, ker je vedno težje priti do predvojnih virov. Kakor je potreben opis obstoječega stanja v našem gospodarstvu, tako je potrebno poznati tudi razvojne smeri našega gospodarstva. Kajti le tako bomo vedeli, kako je prišlo do sedanjega stanja.

PRVA POLOVICA 19. STOLETJA

Dočim je kapitalistično gospodarstvo v sodobnem pomenu obenem z razvojem moderne produkcije tehnike začelo svoj pohod v Angliji že proti koncu 18. stoletja, je sledila temu razvoju evropska celina šele po prvi francoski revoluciji in Napoleonovih vojnah. Predvsem so v tem razvoju sodelovale zapadnoevropske države, kjer so odpadle fevdalne in druge vezi. V prvi polovici 19. stoletja so nastopile tudi železnice, ki so še bolj pripomogle k izpremembi stare gospodarske slike. Razvoj kapitalističnega gospodarstva je izzval tudi nova kreditna sredstva, ker se je pokazalo, da za financiranje napredka ne zadostujejo samo lastna sredstva podjetnikov, nabrana iz domače proizvodnje in trgovine, ampak da zahtevajo velika dela večje kapitale kot doslej. Naravno so prišle nove kreditne ustanove do izraza predvsem v anglosaškem svetu. Poročila o krizi leta 1836.—1837. v Angliji navajajo še veliko število bank, ki so propadle. V severnoameriških Zedinjenih državah je bilo n. pr. leta 1830. že 329 State Banks z glavnico 110.2 milij. dolarjev in 40.8 milij. dolarjev vlog.¹ Ko je bila leta 1819. ustanovljena prva hranilnica v Avstriji, je bilo tedaj v Angliji že 285 hranilnic, v Nemčiji 21, v Švici 18 itd. V celinski Evropi je bila ustanovljena prva banka v modernem smislu leta 1822. v Belgiji, ki je bila tedaj še združena s Holandijo. Bila je to Société générale pour favoriser l'industrie nationale, ki obstoji v nekoliko izpremenjeni obliki še danes (razdeljena je prav za prav v dva zavoda, od katerih se

eden bavi z bančnimi posli, drugi pa je holding-družba za upravljanje velikega portfelja delnic, bančnih, industrijskih in drugih družb.

Tudi v Avstriji je kazalo gospodarsko življenje v predmarčni dobi znake oživljenja. Do leta 1830. je bilo v Avstriji ustanovljenih 8 delniških družb (pripominjamo, da je bila najstarejša delniška družba v Avstriji ustanovljena leta 1796.: Graško strelisce, vendar moramo smatrati za prvo pravo delniško družbo Avstrijsko narodno banko, ustanovljeno leta 1816.). V naslednjem desetletju 1830—1840 je bilo ustanovljenih 14 delniških družb, od 1840—1850 pa še 11. Prva hranilnica je bila ustanovljena leta 1819. na Dunaju in je število hranilnic do leta 1848. v Avstriji naraslo na 17, tako da so že v letu 1844. dobile prvo zakonsko osnovo za svoje poslovanje, znameniti hranilniški regulativ. Leta 1836. je stekla v Avstriji prva železnica. V letu 1848. je bil v Avstriji uveden brzojav.

V tej dobi je bila Ljubljana važno mestno središče za veliko področje. Bila je za tedanje razmere živahno mesto in se je začela razvijati v kulturno središče. Da je bila Ljubljana tedaj po važnosti med prvimi mesti v monarhiji, priča dejstvo, da je bila druga avstrijska hranilnica ustanovljena v Avstriji prav v Ljubljani.

USTANOVITEV KRANJSKE HRANILNICE

»Prva avstrijska hranilnica« v Leopoldstadtu je bila odobrena leta 1819. ter je začela poslovati dne 4. oktobra 1819. Vodilo jo je hranilnično društvo. Po pobudi ustanoviteljev prve avstrijske hranilnice je izšla brošura »Die Sparkasse«, ki je najbrž tudi v Ljubljani vzbudila zanimanje, ker jo je notranji minister in najvišji kanceler grof Saurau poslal vsem deželnim predsedstvom avstrijskih kronovin.²

Za ustanovitev »Kranjske hranilnice« se je posebno zavzemal deželni guverner grof v. Sweerts-Spork. Dne 20. oktobra 1820 so bili statuti novega zavoda provizorično odobreni in 4. novembra 1820 je začela poslovati hranilnica pod naslovom: »Provisorischer Sparkassenverein«. 17. maja 1822 so bili začasni statuti končno odobreni in je začela poslovati »Kranjska hranilnica«. Poslovala je v mali najeti sobici v hiši Franca Galleta na Glavnem trgu. Leta 1838. pa je zgradila svojo hišo. Nje organizacija je bila enaka kot na Dunaju. 1835 je bila ustanovljena pri hranilnici tudi zastavljalnica.

Ustanovitev hranilnice v Ljubljani je bila torej druga v Avstriji in je v tem oziru prednjačila Ljubljana drugim avstrijskim mestom. Za Ljubljano so prišli še Inomost 1821, Bregenz 1821, Oberhollabrunn 1824, Češka hranilnica v Pragi 1825 in Štajerska hranilnica v Gradcu 1825. Danes največja hranilnica na evropski celini, v Milanu, je bila ustanovljena za ljubljanskim zavodom: leta 1824. V slovenskih de-

¹ Statistical Abstract of the United States 1936, Washington.

² Anton Graf: Entwicklungsgeschichte der österreichischen Sparkassen 1819—1908, Brno, 1909.

želah je bila odprta leta 1831. hranilnica v Gorici, 1842 pa v Trstu. Do konca leta 1847. je uspelo zbrati avstrijskim hranilnicam 643 milijonov goldinarjev vlog.

PO LETU 1848

Vse drugačen vzpon pa je dobilo avstrijsko gospodarstvo po letu 1848. To leto je prineslo Avstriji marsikatero pridobitve, ki so jih imeli v zahodnoevropskih državah že po Napoleonovih vojnah kot posledice francoske revolucije leta 1789.

Doba od 1848 do 1873 je bila v splošnem doba dobre konjunktore, katero so le redkokdaj prekinjale krize. Nanjo se opira velik gospodarski razvoj. Gradile so se železnice, ustanavljale so se nove industrije, nove delniške družbe in banke. V dobi od 1851 do 1865 je bilo ustanovljenih 80 delniških družb z glavnico 176,626.000 goldinarjev, od 1865 do 1873 pa 731 z glavnico 1,011.692 goldinarjev.¹ O številu delniških družb nas pouči naslednja tabela:

l. 1867. 154 deln. dr.,	l. 1871. 482 deln. dr.,
l. 1868. 182 „ „	l. 1872. 710 „ „
l. 1869. 295 „ „	l. 1873. 703 „ „
l. 1870. 361 „ „	

Doba prvih dvajsetih let po revoluciji leta 1848. je bila izrazita doba železnic. Tedaj je prišla prva železnica tudi v naše kraje. Leta 1841. so začeli graditi z Dunaja progo Dunaj—Trst, ki je postala za naše kraje najvažnejša prometna žila.² Leta 1846. je bila dne 2. junija odprta proga Gradec—Celje, ki je prva železnica na slovenskih tleh. Dne 17. avgusta 1849 je bila odprta železniška proga Celje—Ljubljana. Še precej dolgo pa je trajalo, da je stekla železnica do Trsta, katero so gradili z obeh smeri istočasno. Za osebni promet je bila proga Ljubljana—Trst odprta 28. julija 1857, za ves promet pa 15. oktobra istega leta. Od te glavne proge pa so bili nadalje zgrajeni in odprti odcepi: Pragersko—ogrska meja 24. aprila 1860, Zidani most—Brežice, oz. hrvatska meja 1. oktobra 1862 in končno proga Maribor—Franzensfeste, ki je tekla večinoma po našem ozemlju, 1. junija 1863.

S tem je bil severni del slovenskih dežel kolikor toliko na dobrem glede zvez, dočim južni del ni imel zvez. Šele 14. decembra 1870 je bila odprta proga Ljubljana—Trbiž, dočim je morala Dolenjska še desetletja čakati na zvezo (dobila jo je šele leta 1893.).

Skupno je bilo leta 1852. v Avstriji 1392 km železniških prog, brzojavnih pa 935 z 10 brzojavnimi postajami, nato pa je šel napredek z izredno hitrimi koraki. V prvem desetletju 1850—1860 je bilo zgrajenih železniških prog 1577 km, v naslednjem: 1860 do 1870 pa 3185 km. Nadalje je bilo leta 1871. zgrajenih železniških prog 1238 km, leta 1872. pa 1158 km.

Kakšne so bile tedaj gospodarske razmere na Kranjskem? Lepo sliko nam daje vrsta poročil ljubljanske Trgovske in obrtne zbornice, ki je bila ustanovljena z zakonom iz leta 1850. in je predložila svoje prvo poslovno poročilo že za l. 1851., v katerem pa še ni dala tako lepe slike našega gospodarstva kot v kasnejših poročilih.

¹ Somary: Die Aktiengesellschaften in Oesterreich, Dunaj, 1902.

² Trgovski tovariš št. 4 iz 1931.

Zemljiška posest je bila že tedaj v naših deželah razkosana kot le malokje. Med kulturami je bila tedaj že važna kultura lanu in konoplje kot važnih tekstilnih surovin. V tistih časih se je na Kranjskem komaj začela širiti kultura koruze. Že tedaj pa je bila Kranjska pasivna v žitu in je morala uvažati žito iz sosednje Hrvatske ter je na mletju tega žita tudi temeljila znatna mlinška industrija. Od l. 1837. dalje smo imeli na Kranjskem tudi kulturo murv, ki pa je kasneje propadla. Važen del našega gospodarstva je že tedaj predstavljal les, katerega smo izvažali v sosednja obmorska mesta in v Italijo, ki je bila tedaj še na severu v avstrijski posesti. Znatno je bilo kot v vseh alpskih deželah rudarstvo, ki se je opiralo predvsem na železno rudo, katero so kopala in predelovala številna mala podjetja skoro po vsej deželi (Dvor pri Žužemberku, Kropa, Železniki, Javornik, Žirovnica, Bistrica, Pozabljeno itd.). Izdelki teh podjetij so šli v Italijo notri do Napolja. Industrije v naših krajih ni bilo dosti. Obstojele so tovarna za rafiniranje sladkorja v Ljubljani, ustanovljena 1828, papirnica in oljarna v Vevčah, papirnica v Goričanah, papirnica v Žužemberku, bombažna predilnica in tkalnica v Ljubljani, ustanovljena 1837. Seveda so bila razen obeh ljubljanskih tvornic (sladkorne ter tekstilne) to majhna podjetja z nekaj delavci, ki so komaj prekoračila meje obrti. Obrt se je komaj dobro sprostila srednjeveških vezav, bila pa je razvita le v mestih. Isto velja za trgovino, ki je bila razvita le v mestih, na deželo pa je prihajala s svojim blagom le na sejme ali pa so njeno blago prodajali po deželi številni krošnjari.

Ko je prišla železnica v naše kraje, je bilo mnogo optimistov, ki so si od tega mnogo obetali, med njimi je bila celo zbornica sama, ki je mislila, da bo Ljubljani vseeno uspelo obdržati dotlej veliki žitni promet. Toda veliki promet je šel mimo nas.

Poročilo Trgovskoobrtne zbornice za l. 1852., ki je izšlo leta 1853., navaja v smislu naročila ministrstva za trgovino, obrt in javne zgradbe število trgovskih obratov v Ljubljani. V naslednjem jih naštevamo obenem z nekaterimi industrijami:

A. Industrija: sladkorna rafinerija, bombažna predilnica in tkalnica, 7 izdelovalcev žganja, 10 pivovaren, 4 tiskarne in 2 litografiji, 1 umetna železovarna, 1 zvono- in kovinska livarna, 5 usnjaren, 2 tvornici opeke in 2 tvornici za vžigalne naprave.

B. Trgovina: 2 specijaciji, 35 špecerijskih, 31 mešano blago, 9 galanterija, 13 trgovin z deželnimi pridelki, 35 kramarjev in 15 prodajalcev platna, 3 knjigarne, trgovine z umetnostnimi predmeti in muzikalijami, 1 izposojevalnica knjig, 2 trgovini s papirjem, 3 z usnjem, 6 s steklenimi izdelki, 7 z lesom, 4 z italijanskim sadjem, 1 trgovec s slikami, 14 branjevcev, 1 trgovec z orodjem, 4 trgovine z lesenimi igračkami, 1 trgovec z rogovi, 14 trgovin z moko, 1 trgovina s soljo, 14 starinarjev, 1 prodajalna divjačine, 113 prodajalen živil.

O stanju cest pravi poročilo n. pr., da od leta 1846. dalje ni bilo nič potrošenega za okrajne ceste v okraju Radovljica, od vseh leta 1851. porušениh mostov je bil do maja 1853 zgrajen komaj eden.

Po opisu razmer pa navaja poročilo splošno željo ljubljanske trgovine: ustanovitev filialne eskomptne banke s sedežem v Ljubljani (gre za podružnico Av-

strijske nacionalne banke). V podkrepitev te zahteve navaja poročilo, da ima Kranjska znaten promet in ceni blagovni promet v Ljubljani na 6 do 7 milijonov goldinarjev. Ta promet je: špecerijsko, materialno, železno in tekstilno blago 1,600.000 gold., žitna trgovina 1,200.000, deželni pridelki in les 200.000, sladkorna rafinerija 3,000.000, predilnica in bombažno blago 500.000, izdelovanje papirja in olja 200.000, skupno 6,700.000 gold. K temu pa je prišteti še promet velikih spedicij, rudarskih združb in drugih malih tvornic, ki vsi delajo svoje posle z Ljubljano, tako da skupni promet še presega navedeno vsoto. Pri splošnem pomanjkanju denarja, o katerem se pravi, da pritiska na vse, še posebno apelira na ministrstvo, naj ustreže prošnji v interesu kranjske trgovine in industrije.

V poročilu za l. 1853. ponavlja zbornica svojo željo glede ustanovitve podružnice ter navaja, da se v sedanjih dobi, ko je ažio srebra zelo narasel, vedno bolj opazja pomanjkanje denarja in da je ta pritisk tem občutnejši, ker ne obstoji v Ljubljani noben bančni zavod, pri katerem bi akreditirani trgovec dobil gotovino proti zmernim obrestim in menicam. Zato napoveduje zbornica, da bo predložila v kratkem svojo prošnjo za ustanovitev podružnice direkciji avstrijske Nacionalne banke.

Poročilo Zbornice za leta 1854., 1855. in 1856. navaja nadalje, da je bilo v Ljubljani na koncu leta 1856. 13 tvornic s 648 delavci (bombažna predilnica in tkalnica 335, sladkorna rafinerija 648) in 1,581.500 goldinarjev obratne glavnice, nato 637 policijskih obrtov, ki se bavijo s predmeti potrošnje in so imeli 116 pomočnikov in delavcev, obratne glavnice 246.000 goldinarjev. Nadalje je bilo 323 obrtov, ki so se bavili z nepotrošnimi predmeti, imeli so 677 pomožnih moči in 121.000 gold. obratne glavnice; 359 trgovskih obrtov z 216 pomožnimi močmi in 122.000 gold. obratne glavnice, končno še 200 obrtov s posebnimi opravili, 177 pomožnimi silami in 86.000 gold. glavnice; skupno torej 1632 obrtov z 2329 delavci in 2,156.500 gold. obratne glavnice. K temu je prišteti še naknadno prijavljenih 155 obrtov s 197 delavci in 1,320.000 gold. obratne glavnice, tako da je bilo skupno v Ljubljani na koncu leta 1856. 1787 obrtov z 2526 delavci in 3,476.000 gold. obratne glavnice.

Kakšne so bile razmere pred ustanovitvijo podružnice, lepo ilustrira tudi članek, ki je izšel v 48. letniku dunajske revije »Der Wanderer« dne 25. februarja 1857. Stiska v trgovini za denar je velika. Za eskont prvovrstnih deviz mora trgovina plačati 8 do 10, pa tudi 12% obresti. Dunajski bankirji delajo vedno več težav, ker se zanje bolj izplača špekulacija z državnimi in drugimi papirji.

PODRUŽNICA AVSTRIJSKE NARODNE BANKE

Tako je prišlo leta 1856. do ustanovitve podružnice Avstrijske nacionalne banke v Ljubljani, ki je imela za eskont tedaj obrestno mero 5 %. Podružnica je začela poslovati dne 1. julija 1856 ter je do konca tega leta eskontirala 356 menic pa 445.970 goldinarjev. Kredit za vsako tvrdko je bil maksimiran na 30.000 goldinarjev, kar je zadostovalo za tedanje potrebe. Za predstojnika direkcije podružnice je bil imenovan Kranz Carl, ravnatelj sladkorne rafinerije

v Ljubljani (v zvezi s tem je značilna omemba v dunajskem »Wandererju« na citiranem mestu, da plača sladkorna tovarna skoro več carin kot znašajo davki dežele). V vodstvu so bili dalje: Joseph Luckmann, Emmerich Mayer, Arthur Mühleisen in dr. Recher. Poleg direkcije je obstojal tudi cenzorski kolegij, katerega so tvorili: Heimann, Holzer, Hudovernig, Pachner, Supan, Terpinz, Zeschko in Bednarz. Prvi ravnatelj podružnice je bil Fontana v. Felsenbrunn, njegov namestnik pa Carl Khern. V letu 1856. pa je Kranz umrl (v starosti 52 let) in je postal predstojnik direkcije A. Krisper.

V svojem poročilu za leta 1854., 1855. in 1856., ki je datirano z majem 1857, se je Trgovsko-obrtna zbornica že zahvalila za ustanovitev podružnice.

Poleg ustanovitve podružnice, ki je postala eden najvažnejših faktorjev v našem gospodarskem življenju, pa so tedanje kreditne razmere povzročile tudi že ustanovitev zavoda na samopomočni podlagi v Ljubljani.

Tudi v Avstriji se je kmalu po letu 1848. začela po nemškem vzorcu organizacija malih ljudi. Saj je bila tedaj povezanost avstrijskega in nemškega gospodarstva kaj ozka. Leto dni po ustanovitvi prve Schultzejeve zadruge v Delitzschu je prišlo do ustanovitve slične organizacije v Celovcu. Sam Schultze pravi o tej organizaciji, da je nastala popolnoma samostojno. Po vzoru celovškega »Aushilfscassaverien« je bilo leta 1856. ustanovljeno slično društvo v Ljubljani. Društvo je navajalo kot namen odpomoč pomanjkanju obratne glavnice pri obrtnikih z medsebojno pomočjo članov z denarnimi posojili in dviganje varčnosti med obrtništvom. Društvo je bilo odobreno 7. oktobra 1856 ter je po pravilih moral plačati vsak član 2 goldinarja vpisnine, nato pa 30 krajcerjev mesečno, tako da se je moralo prvo leto nabrati pri vsakem vsaj 8 goldinarjev, v naslednjih letih pa vsaj 6 goldinarjev. Na podlagi teh vplačil je lahko kasneje dobil član sorazmerno posojilo. Društvo je začelo poslovati dne 1. januarja 1857 ter je štel 14. marca 1857 že 151 članov, do konca leta 1857. pa se je število članov povečalo že na 197 članov, konec leta 1860. pa na 285 članov. Na koncu prvega leta je imelo društvo 6864 gold. vlog (1860 22.936), posojil 18.980 (107.978) in rezervnega sklada 640 (2522) goldinarjev. Novi zadružni zakon je omogočil, da se je društvo pretvorilo v zadrugo. Dne 26. maja je bil pri okrožnem sodišču v Ljubljani registriran Gewerblicher Aushilfscassaverien kot zadruga z omejeno zavezo in z dvojezično firmo.¹

Iz teh dveh ustanovitev je razvidno, da so v kreditnem gospodarstvu Avstrije tedaj vladale žalostne razmere. Žal poročila iz naših krajev ne navajajo tudi vzrokov, temveč se omejujejo le na ugotovitve. To je tudi razumljivo, ker se je tedaj le malokdo v naših krajih briga za splošno državno finančno in gospodarsko politiko, ki je bila prepuščena predvsem birokraciji. Bile pa so te razmere v ozki zvezi z avstrijskim valutnim položajem, o katerem se mi zdi potrebno podati najznačilnejše podatke.¹

Že Napoleonove vojske so povzročile v Avstriji prehod od kovinske valute k papirnemu gospodarstvu. Zaradi vedno večjega ažija so bili bankovci,

¹ Helfferich: Das Geld, Monakovo, 1923.

katere je izdajala v začetku Dunajska mestna banka, vedno manj vredni in morale je priti do državnega bankrota, ki je povzročil nezamenljivost bankovcev za zlato in srebro. Leta 1811. je prišlo do popolnega zloma valute v Avstriji, kar se je delno ponovilo zopet leta 1814. Zaradi tega je bila po vzoru drugih držav (zlasti Banque de France, ust. 1800) ustanovljena Avstrijska nacionalna banka, ki je imela izključno pravico izdajanja bankovcev in dolgo vrsto let tudi v nekaterih panogah bančnega poslovanja monopol. Urejenost v denarnih razmerah je trajala do leta 1848., kó je bila radi vojnih in revolucijskih zmešnjav zopet ukinjena zamenljivost bankovcev za srebro. Zanimivo je, da je Avstrijska nacionalna banka začela šele od leta 1848. objavljati svoja stanja, dočim je bila to prej tajnost, za katero niso vedeli niti vsi upravni svetniki. V kasnejših letih (1853, 1858 in 1866) sicer ni manjkalo poskusov vzpostaviti zamenljivosti, toda vojne potrebe so prisilile leta 1859. in 1866. državo, da je tiskala bankovce in z valutno ureditvijo ni bilo nič. V takih razmerah je bilo razumljivo, da je dosegel n. pr. leta 1850. ažio srebra napram bankovcem do 50 %, leta 1859. celo do 53 %. Šele od leta 1870. dalje, pod vodstvom sposobnega glavnega ravnatelja banke Lucama, je uspelo vzpostaviti kolikor toliko stalno razmerje med srebrom in bankovci. Drugod po svetu se je tedaj že pripravljala prehod na zlato valuto, na kar je mislila tudi Avstrija, vendar radi težav z Ogri ni prišlo prej do ureditve valute, kot leta 1892. (2. avgusta), ko je bila vpeljana nova enota, krona, za polovico tedanjega goldinarja. Ni pa tudi v kasnejših letih prišlo do popolne zlate valute v Avstriji.

V tej dobi gospodarskega vzpona, ki je trajal z malimi izjemami kljub vojnem, valutnim in drugim težkočam v Avstriji tja do leta 1873., je bilo naravno, da izpremenjena struktura gospodarstva ni mogla shajati s starimi denarnimi zavodi in posredovalci kredita, kot so bile hranilnice, emisijska banka in zasebni bankirji. Slednji so imeli še vedno izredno važno vlogo na denarnem in kapitalnem trgu, niso pa mogli zbrati tolikih kapitalov, kot so bili potrebni za velika dela, železnice, nove industrije itd. Leta 1853. je bila ustanovljena v Avstriji prva delniška banka, katere ime pa je bilo samo pove, da še ni bila takoj v začetku moderna banka, ki se peča s financiranjem velikih industrijskih in državnih poslov. Bila je to Niederösterreichische Escomptegesellschaft, katere prvotna glavnica je znašala 5 milijonov goldinarjev. Njen delokrog je bil omejen predvsem na eskontiranje trgovskih menic in na zbiranje vlog, vendar je morala banka radi konkurence kmalu preiti tudi na druge panoge poslovanja.

Tip kreditnih bank v sedanjem pomenu besede pa je ustvaril šele leta 1855. ustanovljeni Kreditni zavod za trgovino in obrt. Njegova ustanovitve je bila v zvezi z ustanovitvijo prve take ustanove v Franciji, ki je dala vzgled tudi v Avstriji in Nemčiji za ustanovitve sličnih bank. Bil je to leta 1852. v Parizu ustanovljeni Credit Mobilier, katerega celo ime je bilo Société generale de Credit Mobilier; ustanovila sta ga brata Perier, ki sta bila znana francoska kapitalista v dobi pred letom 1848.¹ Ta banka je imela

za tedanje čase ogromno glavnico 60 milijonov frankov. Njeni ustanovitelji so imeli program, razširiti poslovanje banke na vsa polja gospodarskega življenja, kajti banka se ni hotela omejiti samo na dajanje hipotek in posojil, eskontiranje menic itd. V hipotekarnem poslu je imela močno konkurenco v istega leta ustanovljenem Credit Foncier de France, ki obstoji še danes kot osrednja organizacija hipotekarnega kredita v Franciji. Credit Mobilier se je vrgel na financiranje železnic, industrije itd. v najrazličnejših oblikah: od navadnega kreditiranja pa do prevzema podjetij v lastno vodstvo. Regularnih poslov banka ni dosti gojila, ampak se je pečala s tem, kako bi glavnico in vloge — slednjih je zbrala okoli 145 milijonov frankov — najbolje plasirala v industrijske in železniške vrednote, pa seveda tudi v razna spekulativna podjetja, ki naj bi v najkrajšem času prinesla največji dobiček. V začetku je banka sijajno uspevala in delila velike dividende (l. 1855. čez 40 %), ni pa mislila na okrepitev lastnih sredstev za vsako eventualnost — nabrala je v teku vsega svojega poslovanja komaj 4 milijone frankov rezerv. Pristopila je k povišanju glavnice šele leta 1866., ko je bilo že prepozno in je prišel naslednjega leta polom.

Kot sem že omenil, je bil dunajski Kreditni zavod ustanovljen po francoskem vzoru. Bankirji: Rothschild na Dunaju in Lämlel v Pragi so ustanovili ta zavod, ki je že v naslovu pokazal svoje cilje. To so dokazovala tudi znatna sredstva, saj je bila glavnica določena na 100 milijonov goldinarjev, od katerih je bilo do leta 1864. vplačanih 60 milijonov goldinarjev. S tem si je utrl pot v avstrijsko gospodarstvo in posredno tudi k nam tip moderne kreditne banke, katerega so imenovali tudi mobilna banka v nasprotju z drugimi bankami.

Za tema dvema dunajskima bankama je prišel v Avstriji takoj Trst. Trst je bil važno trgovsko središče, v katerem je bilo tudi središče avstrijske paroplovbe, že znatna industrija in večje število zavarovalnic (najstarejša zavarovalnica v obliki delniške družbe je bila v Trstu osnovana že leta 1822.; leta 1873. je imel Trst 35 delniških družb z glavnico 387 milijonov goldinarjev, tedaj je bilo v Trstu že 13 delniških zavarovalnic, na veliko večjem Dunaju pa komaj 21 delniških družb). Leta 1859. je bila v Trstu ustanovljena Banca commerciale Triestina z vplačano glavnico 2.500.000 goldinarjev.

Naj navedem ustanovitvene letnice vseh važnejših avstrijskih predvojnih bank, iz katerih se vidi, kako so vse velike banke nastale v dobi pred letom 1872., nismo pa upoštevali manjših zavodov, ki so že likvidirali davno prej:

1853 Niederösterreichische Escomptegesellschaft, Dunaj;

1855 Avstrijski kreditni zavod za trgovino in obrt, Dunaj;

1859 Banca Commerciale Triestina, Trst;

1862 Moravska eskomptna banka, Brno;

1863 Angloavstrijska banka, Dunaj;
Češka eskomptna banka, Praga;

1864 Splošna prometna banka, Dunaj (nastala iz zastavljalnice);

Bodencreditanstalt, Dunaj;

Štajerska eskomptna banka, Gradec;

¹ Riesser: Die deutschen Großbanken.

- 1867 Banca Popolare di Trento, Trident;
Kmetijska kreditna banka za Češko, Praga;
Gališka delniška hipotekarna banka, Lvov;
- 1868 Avstrijska hipotekarna banka, Dunaj;
Živnostenska banka, Praga;
- 1869 Wiener Bankverein, Dunaj;
Banka za Zgornjo Avstrijo in Solnograd, Line;
Gališka banka za trgovino in industrijo, Krakov;
- 1870 Union - banka, Dunaj;
Praška kreditna banka, Praga;
- 1871 Splošna depozitna banka, Dunaj;
Avstrijska osrednja zemljiškokreditna banka,
Dunaj;
- 1872 Češka Unionbanka, Praga;
Mariborska eskomptna banka (pretvorjena 1921
v Jugoslovansko Unionbanko).

V listi srečujemo imena, ki so že zdavnaj izginila s površja, pa tudi imena, ki so igrala v nekdanjem avstrijskem gospodarstvu važno vlogo; tudi pri nas so marsikateri teh bank imele svoje interese in celo podružnice v slovenskih krajih, pa tudi v sami Ljubljani.

LAIBACHER GEWERBEBANK

V razgibani dobi 70. let je tudi Ljubljana prišla do prve svoje delniške banke. Leta 1867. so dobili nekateri ljubljanski trgovci z Leopoldom Bürgerjem na čelu dovoljenje za ustanovitev delniške banke, ki se je imenovala Laibacher Gewerbebank. Ustanovni občni zbor banke je bil 5. oktobra 1867, v trgovinski register je bila vpisana dne 28. januarja 1868, začela pa je poslovati že z novim letom. Člani prvega upravnega odbora so bili: Leopold Bürger, Franc Fink, Josip Luckmann, I. M. Mavinschek, Albert Samassa in Josip Hauffen. Namen družbe je bil »Geldgeschäft« ali kakor pravi prevod v poročilu ljubljanske Trgovsko-obrtne zbornice za l. 1870. »kupčija z denarjem«. Osnovna glavnica je bila določena na 100.000 goldinarjev. Vplačane glavnice je bilo v začetku 30.000 goldinarjev, leta 1870. pa je bila glavnica zvišana na 50.000 goldinarjev z vplačili delničarjev.

O delu banke so nam po dveh virih na razpolago računski zaključki za leta 1868., 1869., 1870. in 1871. Navajamo glavne bilančne postavke, ki kažejo, da je bilo poslovanje banke v zelo ozkih mejah.

	1868	1869	1870	1871
glavnica	30.000	30.000	50.000	50.000
vloge v tek.				
računih	16.400	18.630	77.802	184.002
menična posojila	54.507	64.233	145.441	256.603
bil. vsota	57.500	67.787	148.220	262.448
čisti dobiček	1.410	2.241	3.386	6.620
dividenda	1'37 %	1'80 %	2'40 %	10'80 %

Skupno je uspelo banki v 4 letih svojega obstoja zbrati 14.818 goldinarjev rezervnega sklada. Na koncu leta 1871. je imelo pri banki 164 tvrdk kredita za 148.180 goldinarjev. Ves denarni promet je znašal leta 1868. 763.440 gold., leta 1871. pa 771.982 gold.

Štajerska eskomptna banka v Gradcu, ustanovljena leta 1864., je imela v začetku glavnice 689.000 goldi-

narjev, katero je tja do 1873 zvišala na 4 milijone goldinarjev, nato pa 1874 znižala na 2'5, 1875 na 2 milijona goldinarjev. Sodelovala je pri pretvoritvi znane industrijske tvrdke Leykam - Josefstal (ki je bila tudi lastnica Vevč) v delniško družbo. V 70. letih je začela odpirati podružnice ter je 1. februarja 1870 odprla podružnico v Celovcu, dne 1. januarja 1872 pa podružnico v Ljubljani, nato v teku istega leta v Mariboru, Beljaku, Gorici in na Dunaju. Kriza leta 1873. je povzročila, da je banka leta 1873. zaprla podružnice v Mariboru, Beljaku in Gorici, avgusta leta 1874. podružnico v Celovcu in v letu 1876. je bila končana likvidacija podružnice v Ljubljani. Banka je zgradila leta 1883. velika skladišča v Mariboru ter je še kasneje tudi posegla v naše gospodarsko življenje.

Tako je prišla štajerska eskomptna banka s svojo podružnico tudi v Ljubljano. Dne 1. januarja 1872 je začela poslovati podružnica te banke na Glavnem trgu št. 263 v nekdanji Škodlarjevi menjalnici. V Laibacherici je napovedala, da bo plačevala za žirovne vloge 5 %, kasneje s 1. februarjem je izpremenila napovedano obrestno mero v toliko, da je plačevala 4 % za a vista vloge, 5 % za vloge, vezane na 10 dni, in 5'5 % za vloge, vezane na 30 dni. Po prvih dveh mesecih poslovanja je podružnica že objavila nekaj števil o svojem poslovanju, iz katerih je bilo razvidno, da so v prvih dveh mesecih znašala vplačila na žirovne račune 285.174, izplačila s teh računov 106.058 gold., tako da je imela podružnica v začetku marca na žirovnih računih že 179.116 goldinarjev vlog, blagajniških zapiskov je bilo konec februarja že 102.849 goldinarjev, tako da so znašala bančni podružnici zaupana tuja sredstva 281.965 goldinarjev. Blagajniški promet je dosegel samo v prvem mesecu 643.000 goldinarjev, v drugem pa 591.000 goldinarjev. Ta velika ekspanzivnost je naravno delala skrb Ljubljanski obrtni banki. Zaradi tega je bil tudi sklican za 5. marec občni zbor delničarjev te banke. Občnemu zboru je predsedoval predsednik banke Dreö. Predsednik banke je poudarjal, da je z otvoritvijo podružnice nastala nevarnost velike konkurence na ljubljanskem kreditnem trgu, ker zbira nova podružnica velika sredstva in bo delala konkurenco na vseh poljih bančnega poslovanja. Poleg tega je dejal, da nima direktorij banke dovolj časa za delo pri banki. Predlagal je fuzijo s podružnico štajerske eskomptne banke, tako da bi se posli ljubljanske banke vodili že s 1. januarjem 1872 za njo. Pri glasovanju je bilo 219 delnic za fuzijo, 45 pa proti. Ko je bila še sklenjena dividenda za l. 1871. v znesku 5'40 gold. na delnico in dodeljenih 4603 goldinarjev rezervnemu skladu, je bila likvidacija gotova stvar. Moral pa je seveda likvidirati tudi »Creditverein«, ki je v ta namen sklical občni zbor, ki je bil dne 26. marca pod predsedstvom načelnika cenzurnega odbora Jožefa Pauerja.

Posli z likvidacijo so napredovali počasi, tako da je bila vpisana likvidacija 11. maja 1872, likvidatorji so bili: Aleksander Dreö, Josip Luckmann, Josip Hauffen, Josip Kordin, Peter Lassnig, Matej Treun, Ferdinand Mahr, Franc Rudesch in Albert Trinker. Likvidacija je bila končana 14. julija 1874, kar je bilo zabeleženo v trgovinskem registru.

(Dalje prihodnjič.)

za krog 100 mm več padavin kot v Ljubljani. Največja vsota padavin v enem dnevu je padla 22. septembra 1933 in je znašala 98,2 mm. Deževalo je tega dne ves dan. Druga visoka dnevna vsota je padla 13. julija 1934 in znaša 92,2 mm. Tega dne je sicer deževalo po malem ves dan, toda med 2. in 2.30 uro popoldne se je pojavila močna nevihta.

Zelo je zanimiva primerjava prvega in zadnjega snega med Šmarno goro in Ljubljano. To primerjavo nam prikazuje tabela 4. V splošnem opazimo, da se sneg na Šmarni gori poslovi bolj pozno pomladi in da se pojavi bolj zgodaj jeseni kot v Ljubljani. Zgodi se celo večkrat, da na Šmarni gori sneži, medtem ko spodaj še dežuje. Tako se je na pr. leta 1931. sneg

prvič pojavil na Šmarni gori že 21. septembra. Snežilo je dalje zgoraj tudi 26.—29. oktobra, medtem ko je v Ljubljani še padal dež. Tega leta je v Ljubljani prvič snežilo šele 28. novembra. Takoj naslednjega leta 1932. je v Ljubljani zadnjič snežilo 29. marca, na Šmarni gori pa šele 19. aprila. V dobi od leta 1930. do 1937. se je sneg na Šmarni gori najbolj pozno pojavil še 1. maja 1935 in najbolj zgodaj pa že 21. septembra 1931. V Ljubljani pa smo imeli v tej dobi najbolj pozen sneg še 21. aprila 1933, najbolj zgodaj pa 7. oktobra 1936. Da se sneg na Šmarni gori bolj zgodaj in bolj pozno pojavlja, povzroča nižanje temperature z višino, kar smo pa že pri temperaturnih razmerah obravnavali.

IZ ZGODOVINE LJUBLJANSKIH BANK

(Konec.)

DRAGO POTOČNIK

DOBA DEPRESIJE PO LETU 1873.

Leto 1873. je pomenilo v gospodarski zgodovini preteklega stoletja zelo važen mejnik. S tem letom se je doba le malokdaj prekinjenega dviganja avstrijskega gospodarstva ustavila in nastopila je depresija, ki je trajala v bolj ali manj izraziti obliki skoro do konca 19. stoletja. Nauk o konjunkturi pozna to dobo kot »dolgi val konjunktura«. V nasprotju z običajnimi valovanji konjunktura traja dolgi val okoli 20 let. Periodični nastop gospodarskih kriz se začne po Tuganu Baranovskem z angleško krizo leta 1825., čeprav bi se dalo poseči v tem oziru tudi nazaj v 18. stoletje, v prve razvojne dobe kapitalizma. Od 1825 do 1850 sta bili še dve krizi, v splošnem pa imajo to dobo kot prvi dolgi val konjunktura. Drugi dolgi val konjunktura datirajo večinoma z letom 1850. Vključ krizam v tej dobi je bila vendar splošna razvojna linija vsega gospodarstva usmerjena navzgor. Ta val je bil zaključen leta 1873., ko smo stopili v nov val, katerega glavna označba je stalna depresija. V tej dobi je posebno evropsko kmetijstvo preživljalo hudo krizo, kar je dalo posebno obeležje gospodarski depresiji. Proti koncu 19. stoletja pa so začele cene kmetijskih pridelkov zopet rasti, industrija je zavzela nov razmah in za mejnik lahko postavimo leto 1894. Od tedaj naprej datira stalen vzgon gospodarstva, katerega je končala svetovna vojna. Zaradi svetovne vojne je teže presojati povojne konjunktura z ozirom na dolge valove. Dokazuje nam pa velika kriza od leta 1930. dalje, združena s kmetijsko krizo v odlični meri, da imamo tudi po vojni dolgi val, ki je vključ prvim povojnim letom označen z daljšo depresijo.

Leto 1873. je prineslo svetovno krizo v velikem obsegu, ki je zajela zlasti vse industrijske države in posredno tudi ostale. Po dobi stalnega napredka, ustanovitvah novih industrij in podjetij, naraščajočih borznih tečajev itd. je prišel maja 1873 polom na dunajski borzi, junija je sledil Berlin, septembra New York in novembra je prišel na vrsto London. S krizo se je začel velik padec cen, kar je imelo v kratkem

za posledico padce številnih podjetij, ustavitve produkcije in veliko povečanje brezposelnosti.

O obsegu spekulacije na dunajski borzi v tedanjih časih so zanimivi naslednji podatki: leta 1867. je hodilo na borzo okoli 900 do 1000 obiskovalcev, julija leta 1873. pa je bilo še vedno registriranih nad 3000. Posli so dnevno že leta 1872. presegali 100.000 zaključkov v vrednosti 400—500 milijonov goldinarjev. Reporti so bili izredno visoki, povprečno leta 1872. 18—24 %, pa tudi 50—60 %. Prva kriza se je pojavila že sredi decembra 1872, dne 1. maja 1873 pa je bila odprta na Dunaju velika svetovna razstava, ki je še bolj razmahnila spekulacijo, toda le nekaj dni po tem je prišlo do poloma. Tako poročajo že dne 8. maja o desetinah insolvent, katerim se je 9. maja pridružila še ena velika insolvenca, kar je povzročilo paniko, ki se ni mogla nikakor ustaviti. Kakšen je bil obseg nazadovanja tečajev na dunajski borzi, se vidi iz tega, da je znašala dne 31. marca 1873 tečajna vrednost vseh notiranih papirjev 7605 milijonov goldinarjev ter se je ta vrednost znižala do 28. oktobra 1873 na 6236 milijonov goldinarjev, torej za 1369 milijonov ali 18 %. Najmanj so trpeli tečaji papirjev s stalno obrestno mero, ki so se znižali le za 4 %, nazadovale pa so delnice železniških družb za 20 %, industrijske vrednote za 49 %, tečaji bančnih delnic za 58.4 %, najbolj pa tečaji stavbnih družb, in sicer za 74 %.

O samih bankah navaja Felix Somary¹ zanimive podatke. Tečaji delnic bank so dosegli svoj višek konec leta 1871. z 215 (za 100 vplačanih goldinarjev je znašal tečaj 215). To visoko stanje ni bilo doseženo tudi v letu 1873. ne. Maja, ko je bilo stanje tečajev najvišje, je znašal indeks samo 190, kasneje pa je indeks še bolj padel in je dosegel n. pr. najnižje stanje konec leta 1876. z 62 (na 100 vplačane glavnice). Pregled o dividendah kaže, da je znašala n. pr. najvišja dividenda bank 80 %, plačal jo je Wiener Bankverein za leto 1872., pa je v naslednjih letih stal skoro

¹ Die Aktiengesellschaften in Österreich, Dunaj 1902.

pred konkurzom. Anglobanka je nadalje plačala leta 1868. 76 ²/₃ % dividende, nato pa šele Bodencreditanstalt s 26 ¹/₃ %. Dividende bank so bile v tedanjih časih najvišje.

Kako je ta kriza vplivala na naše banke? Pri hranilnicah je bil položaj boljši. Upoštevati pa je treba, da smo imeli tedaj na Kranjskem samo Kranjsko hranilnico. O krizi leta 1873. pravi poročilo, da je pustila zavod popolnoma ob strani. Le za nekaj časa je zvišala obrestno mero za vloge od 4 na 5 % in primerno tudi obrestno mero za hipotekarna posojila. V kratkem pa je obrestna mera za vloge prišla nazaj v normalno stanje, kasneje pa tudi obrestna mera za hipotekarna posojila. Glede gibanja vlog je zanimivo, da so se hranilne vloge povečale leta 1871. za 773.199 gold., od tega so znašale kapitalizirane obresti 271.533 goldinarjev. Leta 1872. pa je konkurenca bank in spekulacija, ki je obetala ljudem večje zaslužke drugje, povzročila, da so bili dvigi vlog večji kot nove vloge in če ne bi bilo pripisanih obresti, bi se stanje vlog celo znižalo na koncu leta. Kajti vlogam 1.683.749 gold. je stalo nasproti 1.917.017 gold. dvigov, tako da so se vloge zmanjšale za 233.358 gold., pripisane obresti so znašale 283.979 gold., tako da so per saldo vloge narasle za 50.621 gold. V letu 1873. pa je bil položaj zopet drugačen. Dotok vlog se je skoro podvojil na 3.058.534 gold., dvigi pa so le malenkostno narasli na 1.946.590 gold., tako da so se vloge skupno povečale za 1.111.944 gold. S pripisanimi obrestmi vred pa so vloge narasle za 1.486.240 gold., kar je bila za tedanje čase izredna vsota. Tudi v naslednjih dveh letih je bil prirastek vlog še znaten: 0.77 in 0.9 milijona goldinarjev. Na aktivni strani bilance Kranjske hranilnice je med večjimi izpremembami teh let omeniti, da je morala hranilnica za dvige vlog odprodati leta 1872. državne in druge vrednostne papirje. Značilno je tudi, da so menična posojila narasla od leta 1872. na 1873. od 17.906 na 166.708 in 1874. na 227.750 gold. Blagajna je imela leta 1872. gotovine 137.220, 1873. 409.197, 1874. pa samo še 225.591 gold. V tej dobi je začela tudi znatno naraščati realitetna posest.

Na Kranjskem smo dobili leta 1872. tudi drugo regulativno hranilnico v Zagorju, ki pa ni obstojala dolgo. Zbrala je komaj okoli 30.000 gold. vlog.

Tudi obrtno pomožno društvo ni igralo znatne vloge in so bile izpremembe pri tem društvu v teh razgibanjih letih prav majhne. Večji vpliv pa je imela kriza leta 1873. na podružnico Avstrijske nacionalne banke v Ljubljani. Eskompt menic je pri podružnici zelo narasel: na koncu let 1870—1875 je bilo stanje eskomptnih, lombardnih in hipotekarnih posojil:

	eskomptna	lombardna	hipotek.
	v goldinarjih		
31. 12. 1870	691.964	84.800	91.511
31. 12. 1871	727.106	58.900	89.423
31. 12. 1872	990.073	79.200	87.204
31. 12. 1873	1,350.338	171.500	84.846
31. 12. 1874	1,014.446	194.100	83.611
31. 12. 1875	859.620	155.800	74.838

Zahteve do podružnice so torej v krizi znatno narasle, kar se je poznalo že leta 1872., še bolj pa leta

1873. pri meničnih posojilih. Slično velja tudi za lombardna posojila, dočim je bil hipotekarni trg od krize skoro nedotaknjen.

O samih bankah v Avstriji pa daje uradna avstrijska statistika že od začetka modernih bank točne statistike računskih zaključkov, ki segajo do leta 1915., ko je izšla zadnja tozadevna statistika. Iz teh statistik posnemamo za leto krize nekaj najbolj značilnih podatkov: število obstoječih delniških bank je padlo od l. 1872. na 1873. od 125 na 95, leto kasneje na 68 in leta 1877. je bilo samo še 47 delniških bank. Za leto 1872. upošteva statistika 83 računskih zaključkov, za leto 1873. 72, 1874. 63. K temu pa je treba prišteti še 8 bank brez delniške glavnice (deželne banke). V statistiki je upoštevana tudi avstrijska nacionalna banka. Bilančna vsota vseh bank je znašala leta 1872. 3.908.7 milijonov kron, leto dni kasneje pa samo še 3.908.7 milijonov. Med aktivni so se najbolj zmanjšali dolžniki od 1872 in 1873, in sicer od 1.655.1 na 1.118.0, predujmi na blago in vrednostne papirje od 333.64 na 202.8 milij. Narasla pa so znatno hipotekarna posojila: od 603.7 na 690.8 ter realitete od 21.67 na 63.5 milij. kron. Gotovina je znašala na koncu l. 1872. 77.5, na koncu 1873. pa samo še 54.76 milij. kron.

Med pasivi se je zvišala delniška glavnica še od 794.55 na 903.26 milij., toda od 1873 na 1874 se je zmanjšala na 660.24 milij. kron. Rezerve so narasle od 61.4 na 105.8, zastavni listi v obtoku od 588.86 na 680.1, zmanjšale pa so se hranilne vloge od 285.34 na 217.5, žiro in akcepti od 200.75 na 197.4 in upniki od 1.118.86 na 563.6 milij. kron. Zmanjšanje poslov je še razvidno tudi iz nadaljnjih številčkov za 1874 in so n. pr. nadalje do konca leta 1877. upniki avstrijskih bank padli na 246.8 milij. kron, ali slabo četrtno najvišjega stanja. Iz računa izgube in dobička je razvidno, da so znašali 1872 dohodki 266.5, izdatki 88.76, čisti dobiček torej 177.75 milij. kron. V letu 1873. pa so dohodki padli na 202.7, izdatki pa se povečali na 280.9 milij. kron, tako da je bila izkazana izguba v znesku 78.2 milij. kron. Velik dvig izdatkov je pripisovati velikim odpisom: leta 1872. so znašali odpisi komaj 6.9, leta 1873. so pa narasli na 202.34, leta 1874. so znašali še 30.0, 1875. 25.5, 1876. 28.86, šele leta 1877. so se normalizirali na 7.9 milij. kron. Višina odpisov iz leta 1873. je izredno velika, kar nam dokazuje primera z vsemi odpisi avstrijskih bank od 1870—1901. V tej dobi so znašali vsi odpisi 362.1 milij., samo leta 1873. pa 202.34 milij. kron.

V naših krajih je obstojala tedaj samo ena samostojna banka: Marburger Escomptbank, ustanovljena leta 1872., dočim je imela Ljubljana samo podružnico štajerske eskomptne banke. O poslovanju te podružnice nam daje poročilo ljubljanske trgovske in obrtniške zbornice za 1875 več številčkov, ki kažejo obseg dela od 1872 do 1875. Iz teh podatkov posnemamo naslednjo tabelo v goldinarjih:

	eskompt	žirovloge	lombard	denarni, efektni in dev. promet
1872	2,119.287	926.584	70.595	4,422.126
1873	2,288.839	348.595	49.228	4,468.421
1874	2,039.873	268.278	21.594	1,885.161
1875	2,944.927	305.102	13.274	1,038.133

Višina razpoložljivega kredita pri Creditverein u je znašala leta 1872. 272.700 gld., 1873. 275.000, 1874. 369.100 in 1875. 480.700 gld.

V letu 1872. je podružnica uspešno poslovala, saj je zbrala že v prvem letu svojega obstoja skoro 1 milijon goldinarjev vlog, toda kriza leta 1873. je znižala vloge na 350.000 gold., v letu 1875. pa so vloge celo narasle. Vendar je podružnica imela premalo sredstev na razpolago in centrala jo je, kot sem že napisal, leta 1876. likvidirala. Za leto 1876. nimamo na razpolago več podatkov o njenem delu.

Ker je Ljubljana ostala brez delniške banke in ker je bilo pričakovati, da bo tako ustanovo potrebovala, so ljubljanski trgovci začeli misliti na osnivanje nove banke na delniški podlagi. Čeprav smo bili še v polnem razmahu depresije, je vendar bil v Ljubljani tolik trgovski promet, da se je ustanovitev poslovanja takega zavoda izplačala. Tako smo dobili v Ljubljani novo delniško banko, ki je obstojala skoro 10 let:

KRAINISCHE ESCOMPTGESELLSCHAFT

Ko je bilo na občnem zboru Štajerske eskomptne banke dne 25. marca 1876 sporočeno, da je določena likvidacija ljubljanske podružnice za konec leta 1876., je bilo že znano, da se snuje v Ljubljani nova banka, o kateri ima prvo sporočilo Laibacher Zeitung z dne 13. marca. Ustanovni občni zbor banke je bil v soboto, dne 17. junija 1876. Tedaj je bilo na njem 23 delničarjev in je predsedoval zboru Martin Hozhevar. Sklenjeno je bilo prevzeti podružnico Štajerske eskomptne banke in čez dva dni je že izšla objava, da preneha s svojim poslovanjem podružnica. Ta objava je bila pa datirana že s 15. junijem iz Gradca. Določen je bil za zatvoritev termin 30. junija, ko je začela poslovati nova banka, ki je bila vpisana v trgovski register dne 25. junija 1876. Prvi upravni svet banke so tvorili: Martin Hozhevar, Krško, Peter Kosler, Valentin Zeschko, Josip Kordin, Joh. Janesch, Lukas Tuntscher, Josip Krisper, vsi trgovci v Ljubljani. Osnovna glavnica je znašala 150.000 goldinarjev, razdeljena v 750 delnic po 200 goldinarjev imenske vrednosti.

O poslovanju banke posnemamo iz avstrijske statistike bank te-le najznačilnejše podatke:

divid. v	%	dohodki	izdatki	čisti dobiček
			goldinarjev	
1876	6	22.443	14.251	8.192
1877	12	59.720	35.686	24.634
1878	12	69.533	46.336	23.197
1879	14	70.978	48.794	22.184
1880	14	85.349	62.445	22.904
1881	14	90.309	61.565	28.744
1882	14	85.204	62.915	22.289
1883	15	95.477	69.819	25.658
1884	—	91.531	202.517	(110.986) izguba

	glavnica	vse rezerve	vloge	bil. vsota
1876	150.000	1.209	405.773	597.826
1877	150.000	3.760	501.396	731.031
1878	150.000	16.618	570.372	841.944

	glavnica	vse rezerve	vloge	bil. vsota
1879	150.000	30.072	753.223	1.047.561
1880	150.000	40.522	968.837	1.343.478
1881	150.000	49.675	1.211.211	1.797.576
1882	150.000	64.586	1.244.416	1.633.704
1883	150.000	76.246	1.299.089	1.641.120
1884	150.000	2.663	689.355	968.373

	gotovina	menice	dolžniki	efekti itd.
1876	21.930	500.750	20.095	35.959
1877	28.703	576.224	78.904	27.748
1878	36.197	664.359	95.248	35.389
1879	34.444	857.453	73.620	40.561
1880	32.913	1.039.003	120.088	120.736
1881	52.890	1.136.502	420.288	132.284
1882	41.653	1.037.697	298.659	205.171
1883	23.537	1.192.280	310.340	69.087
1884	8.144	590.063	243.571	50.361

Te tabele, ki so podane v izvlečku, kažejo, da je bil razvoj zavoda razmeroma ugoden. Tuja sredstva so se stalno dvigala in dosegla do najboljšega leta 1882. vsoto nad 1,364.000 goldinarjev, kar bi dalo izraženo v kronah na 2.7 milijona kron, kar je bilo za tedanje čase veliko. Pozna pa se v dotoku tujih sredstev zadnja leta vpliv novih kriz v Avstriji. To je bilo leta 1882. tako zvana Bontouxova kriza. Leta 1878. je podjetni bankir Bontoux (nekdanji glavni ravnatelj družbe Južne železnice) ustanovil bančno družbo Union generale, ki se je bavila zlasti s finančnimi posli v Avstriji in Srbiji. Union generale je ustanovila Länderbanko, sodelovala pri ustvaritvi največje težke industrije v Avstriji Alpine Montangesellschaft. Toda že leta 1882. je prišlo do poloma in Union generale je že 30. januarja 1882 ustavila izplačila. To je imelo neugodne posledice za vse avstrijsko gospodarsko življenje, posebno pa je bilo zopet omajano zaupanje v banke in kar se vidi iz tega, da so vloge tedaj celo padle pri velikem številu bank in tudi pri Kranjski eskomptni družbi bi se znižale, če ne bi bilo pripisanih obresti.

Toda ta kriza ni v veliki meri škodovala razvoju banke, usodna je bila zanjo kriza leta 1884. To leto je bilo sploh zelo razgibano leto in kdor čita tedanje dnevnike in druge liste, vidi, kako zelo so bile tedaj že razmere razrvane. Pri nas v naših krajih smo imeli začetke delavskega gibanja. Bil je velik socialistični proces — tedaj so imenovali socialiste še anarhiste — kriza kmetijstev je pritiskala z vso silo. Bil je čas za črne bukve kmečkega stanu, razpravljali smo o bodočnosti naših denarnih zavodov itd. Deželni zbor je uvedel anketo o položaju kmetijstva pri nas, kajti beda je vedno bolj pritiskala na naše kmetsko ljudstvo, ki se je začelo v trumah izseljevati v druge pokrajine države, pa tudi v Ameriko. O samem izseljevanju ni vodila Avstrija statistike, pomagala si je avstrijska statistika s tem, da je sestavljala podatke iz emigracijskih držav in po podatkih pristaniških uprav, skozi katere pristanišča so šli avstrijski državljani. Največ dotoka je beležila tedaj severna Amerika, posebno Ze-

dinjene države. Zato posnemamo iz ameriške statistike nekaj podatkov o tem.¹

	1841—1851	1861—1870	1881	1890	1901—1910	
	1851—1860	1871—1880	1891—1900	1911—1920		
Avstrija		7.800	72.969	353.819	592.797	2.145.266
Madjarska	—					

Če navedemo še podatke za nekatere druge važne vseljeniške države, dobimo tole zanimivo sliko v tisočih doseljencev:

Nemčija	435	952	787	718	1453	505	341
Italija	2	9	12	56	307	652	2046
Rusija	1	—	3	39	213	505	1597
Anglija	1048	1338	1043	985	1463	660	865

Iz te primerjave je razvidno, da je izseljevanje v Avstriji zavzelo večji obseg vprav v 80. letih preteklega stoletja in je potem od leta do leta napredovalo. Pri Slovencih je bil problem še težavnejši, ker so imeli že itak odseljevanje v druge avstrijske pokrajine, posebno na Zgornje Štajersko in v Trst, pa tudi v hrvaške kraje. To je povzročilo tudi, da je bil odstotek Slovencev v Avstriji vedno manjši, pa tudi ponemčevanje je vzelo mnogo ljudi našemu narodu.

Doba depresije je bila tedaj prav posebno občutna v železarski industriji, ki je vedno bolj propadala in se nazadnje ohranila komaj v nekaj podjetjih. Tudi druge industrije v naših krajih tedaj ni bilo. Nazadovanje beleži v tej dobi tudi premogovna industrija, kar se vidi iz bilanc Trboveljske premogokopne družbe, največjega industrijskega podjetja na naših tleh.

Leto 1884. je v avstrijskem gospodarstvu prineslo veliko krizo, ki je bila posebno občutna v sladkorni industriji, kar je imelo svoj vpliv tudi na Kranjsko eskomptno družbo. Tega leta je nastopil velik padec cen sladkorja.² Leta 1883. je znašala povprečna letna cena surovega sladkorja 62.40 kron (za 100 kg), leta 1884. pa je znašala povprečna cena 48.98 kron za 100 kg. V Ljubljani je imela sladkorna kriza vpliv na znano Činkelno tvrdko. Tvrdka, ki je imela podjetja tudi na Češkem, je imela v Ljubljani tvornico kavnih surogatov, ki je po podatkih Trgovske in obrtniške zbornice za l. 1880. producirala letno okoli 580.000 kg kavnih surogatov, zaposlovala pa je tedaj okoli 60 delavcev. Prve dni decembra 1884 se je razvedelo, da je firma Avg. Tschinkeln sinovi zelo zadolžena in da znašajo skupni dolgovi okoli 5 milijonov goldinarjev in da tvrdki grozi polom. Največji upnik je bila Länderbanka, nadalje je imela terjatev po prvih vesteh pri Činkelnu tudi Kranjska eskomptna družba za okoli 250.000 goldinarjev, kar pa je bilo vknjiženo na posestvih tvrdke. Sledili so poskusi rešiti tvrdko, ki pa niso privedli tvrdke drugam kot do

— konkurza. To je imelo za posledico, da so vlagatelji navalili na Kranjsko eskomptno družbo, ki je morala izplačati velike vsote vlog. V to atmosfero pa so začele prihajati še bolj alarmantne vesti. Na Dunaju je izginil ravnatelj tamošnje Eskomptne banke Luka Jauner in izkazalo se je, da je mož poneveril velike vsote. Sledile so vesti v nadaljnjih poneverbah in samomarih, kar je vse še bolj vznemirilo vlagatelje, katerim je ljubljanska banka dotlej vse izplačevala. Dne 25. decembra 1884 je bila tudi Kranjska eskomptna banka primorana ustaviti izplačila. Za tem pa se je pripetilo še hujše. Dne 27. decembra tega leta se je ustrelil ravnatelj banke Jožef Zenari. Izkazalo se je, da je bil ta samomor v zvezi s poneverbami pri banki. Tako banki ni preostajalo nič drugega kot da sklene likvidacijo, ker ji Kranjska hranilnica, na katero je apelirala, ni pomagala v oni meri, kot je želela. Prvotno je upravni svet banke sklenil predlagati konkurz, toda kasneje se je izkazalo, da položaj banke le ni tako slab in je banka samo zaprosila upnike, ki so ji še preostali, za moratorij. Večina upnikov je po tedanjih poročilih dnevnikov pristala na ta moratorij do konca leta 1885. Tako je bil dne 12. januarja izredni občni zbor delničarjev banke, na katerem je bila sklenjena samo likvidacija banke. Iz poročil, podanih na tem občnem zboru, je bilo razvidno, da je do tedaj pristalo na moratorij 454 upnikov s terjatvami 574.495 gold., ni pa pristalo na moratorij 134 upnikov za 144.860 gold. Po poneverbi povzročena škoda je dosegla skupno 105.771'48 gold. Nadalje je utrpela družba pri fužini tvrdke Neuss izgubo 34.792'32 gold., tako da je znašala skupna izguba 130.563'80 gold. Za kritje izgube so bile najprej porabljene rezerve v znesku 89.303 gold. in še neki drug znesek 263'99 gold., tako da je znašala skupna izguba, katero je bilo treba kriti delničarjem, samo še 40.996'81 gold. Od te izgube pa je treba še odšteti čisti dobiček banke za 1884 v znesku 19.577'91 gold., tako da je ostalo nekrita izguba samo 21.419 goldinarjev, kar je pomenilo komaj 14 % delniške glavnice.

Na občnem zboru so bili tudi izvoljeni likvidatorji banke: Emmerich Mayer, Josip Luckmann, Matej Treun, Josip Kušar, Vaso Petričič, Josip Kordin, F. M. Schmitt, Josip Krisper in Janez Janesch. Likvidacija je bila zaznamovana v trgovinskem registru dne 15. junija 1885, izbrisana pa je bila tvrdka po končani likvidaciji dne 15. decembra 1888. Pripominjamo še, da je bil sedež banke v sedanji hiši št. 9 na Mestnem trgu.

S tem je prenehala zadnja samostojna banka v Ljubljani in v vsej dolgi dobi tja do konca stoletja nismo imeli samostojne delniške banke v Ljubljani. Šele z ustanovitvijo Ljubljanske kreditne banke, ki je prva slovenska banka, v letu 1900. je začela nova doba slovenskih bank v Ljubljani, kar pa spada že v našo neposredno dobo, v kateri živimo.

¹ Statistical Abstract of United States 1936, Washington 1936.

² Statistische Rückblicke aus Österreich, Dunaj 1913.